

המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

ממדי העוני ואי-השוויון בהתחלקות ההכנסות במשק 2001

ממצאים עיקריים

ממצאים עיקריים

ב-2001 נקלע המשק הישראלי למיתון כלכלי, שהלך והעמיק ב-2002. תנופת הצמיחה ב-2000 נרשמה כאפיזודה קצרה, שחרגה ממגמת ההאטה הכלכלית שהסתמנה מאז 1996. המיתון הכלכלי ב-2001 הותיר את רישומיו בקיפאון בתוצר, בעלייה נוספת בממדי האבטלה ובהאטה משמעותית בקצב גידולו של השכר.

בשל הדחייה המובנית במנגנוני עדכון הקצבאות של המוסד לביטוח לאומי ושכר המינימום, עליית השכר הגבוהה ב-2000 באה לידי ביטוי ברמת הגמלאות ובשכר המינימום רק ב-2001.

בינואר 2001 עודכנו קצבות המוסד לביטוח לאומי ושכר המינימום בשיעור של כ-10%, על בסיס רמת השכר הגבוהה ששררה בשלהי 2000. מאחר וב-2001 השכר עלה בכ-3.5% (במונחים נומינליים), עדכון הקצבאות ב-2001 שיפר את מצבם של מקבלי הגמלאות ביחס לאוכלוסייה העובדת. לשיפור ברמת הגמלאות הצמודות לשכר הממוצע יש להוסיף את הגדלת קצבות הילדים למשפחות עם 5 ילדים ויותר. קצבות הילדים לשאר המשפחות נותרו ללא שינוי, מאחר ומדד המחירים הרלבנטי לעדכון עלה בכעשירית האחוז בלבד.

ההתפתחויות המעורבות ב-2001, ובמיוחד הגידול בממדי האבטלה מחד והשיפור ברמת קצבות הביטוח הלאומי – בעיקר לאוכלוסיות החלשות – מאידך, משתקפות בתמונת העוני ואי השוויון בהתחלקות ההכנסה.

תמונת העוני המצטיירת מהממצאים ל-2001 מעידה על הימשכות העלייה בממדי העוני לפי ההכנסה הכלכלית, אך על יציבות בממדי העוני לפי ההכנסה הפנויה. יציבות זו נצפתה רק בתחולת העוני במונחי משפחות, אך לא בתחולת העוני במונחי נפשות וילדים.

ב-2001 עלה שיעור המשפחות שהכנסתן הכלכלית נפלה מקו העוני ל-33.7% מכלל המשפחות בישראל. זאת לעומת 32.2% ב-2000 ו-31.9% ב-1999.

נתוני הסקר מורים כי מספר המשפחות בגיל העבודה שנותרו ללא מפרנס גדל בכ-20%; תוספת של כ-35 אלף משפחות. מרביתן הן משפחות עם ילדים.

השפעת התרחבות ממדי האבטלה באה לידי ביטוי גם במדד פער העוני; לא רק ששיעור המשפחות שהכנסתן הכלכלית נמוכה מקו העוני גדל, אלא שהעניים נעשו "יותר עניים". ב-2001 פחתה ההכנסה הכלכלית הממוצעת של העניים בשיעור של כ-10%, ומדד פער העוני לפי הכנסה זו עלה ב-8%.

השיפור ברמת הקצבאות ב-2001 מנע התרחבות בממדי העוני לפי ההכנסה הפנויה בקרב משפחות, אם כי רמת העוני הגבוהה ששררה בשנים האחרונות נותרה בעינה גם בשנה זו. ב-2001 ל-17.7% מכלל המשפחות בישראל היתה הכנסה פנויה שנפלה מקו העוני. שיעור זה דומה לממוצע של השנים 1997-2000.

תרומת תשלומי ההעברה, בעיקר קצבות המוסד לביטוח לאומי, לצמצום ממדי העוני המשיכה לגדול ב-2001; שיעור המשפחות שנחלצו מעוני בזכות הקצבאות ולאחר ניכוי ההשפעה השלילית של המיסים הישירים עלה בהדרגה מ-44.2% ב-1999 ל-47.4% ב-2001.

לעומת זאת, בשיפור ברמת הקצבאות לא היה כדי למנוע את עליית שיעור העוני לפי ההכנסה הפנויה במונחי נפשות וילדים. שיעור הנפשות החיות במשפחות עניות מכלל הנפשות באוכלוסייה עלה מ-18.8% ב-2000 ל-19.6% ב-2001, ואילו שיעור הילדים העניים בכלל הילדים באוכלוסייה עלה מ-25.2% ל-26.9%.

ב-2001 הגיע מספר המשפחות העניות לכ-319 אלף. מספר הנפשות במשפחות העניות היה 1,169 אלף, בהן כ-531 אלף ילדים.

דפוסי חלוקת ההכנסות במשך בשנת 2001 ממשיכים להצביע על העמקת הפערים הכלכליים בחברה הישראלית; בשנת 2001 עלה מדד אי השוויון להתחלקות ההכנסה הכלכלית ב-3.7% (מ-0.509 ל-0.528). העלייה המצטברת במדד זה מאז 1997 מסתכמת בכ-4.5%.

עליית אי השוויון בהכנסה הכלכלית אינה נובעת מהעמקת פערי השכר, אלא בעיקר מהתרחבות ממדי האבטלה. מדד אי-השוויון להתפלגות השכר בין פרטים שכירים (וכן בין משקי בית של שכירים) נותר ב-2001 ללא שינוי.

השיפור ברמת הקצבאות מיתן את הגידול באי השוויון בהכנסה הכלכלית, אך לא בלם אותו. מדד גייני לאי שוויון התחלקות ההכנסה הפנויה עלה ב-1.8% - מ-0.350 ל-0.356. גידול זה משקף עלייה בחלקו של העשירון העליון בסך כל ההכנסה הפנויה על חשבון ירידת חלקם של ארבעת העשירונים הראשונים.

תשלומי ההעברה צמצמו את אי השוויון בהכנסה הכלכלית ב-20.5% (בהשוואה ל-19.2% ב-2000 ו-18.6% ב-1999). תשלומי ההעברה והמיסים הישירים גם יחד צמצמו את אי השוויון ב-32.5% (בהשוואה ל-31.2% ב-2000 ו-30.8% ב-1999).

לנוכח המשבר הכלכלי והאבטלה הגבוהה, היציבות בממדי העוני לפי ההכנסה הפנויה בשנים 1997-2001 ותרומת הקצבאות למיתון התרחבות הפערים הכלכליים מדגישים את החשיבות של מערכת הביטוח הסוציאלי במתן הגנה כלכלית לאוכלוסיות החלשות ולא להשאיר את מקום

עבודתם. במיוחד מודגש התפקיד המרכזי שממלאות התוכניות ביטוח אבטלה והבטחת הכנסה בעת אבטלה גבוהה.

מערכת הביטוח הלאומי בשנים 2002-2003

העמקת המיתון הכלכלי ב-2002 מלווה בהאצת האינפלציה, בשחיקה ריאלית של השכר ובהתרחבות נוספת של ממדי האבטלה. מגמות אלו כשלעצמן פוגעות באוכלוסיות החלשות, גם אם הקצבאות היו מתעדכנות בשנים 2002 ו-2003. ב-2003 צפויים האטה בקצב האינפלציה ובלימת השחיקה בשכר הריאלי, אך האבטלה תעמיק עוד יותר.

דווקא בעת זו של משבר כלכלי כה חריף, כשרבבות של משפחות נקלעות למצוקה ונופלות שלא מרצון אל תוך רשת הביטחון הסוציאלי, החליטה הממשלה על מפנה במדיניותה החברתית. קיצוץ מצטבר בסכום של כ-6 מיליארד ₪ בקצבות הביטוח הלאומי אינו כורח המציאות הכלכלית של המשק הישראלי; קיצוץ בהיקף כזה משקף, ללא ספק, שינוי בסדר העדיפויות של קובעי המדיניות ביחס להרכב תקציב המדינה. ההשלכות של מדיניות זו ברורה לכל – לרבות למעצביה.

שורת הפגיעות בקצבות המוסד לביטוח לאומי ב-2002 ואלו הצפויות ב-2003 היא ארוכה, ואין כאן המקום לפרט אותן אחת לאחת. הקיצוצים מתרכזים בעיקר בקצבות הילדים, במערכת הבטחת הכנסה ובביטוח אבטלה.

קצבות הילדים תאבדנה ב-2003 כ-22% מכוח הקנייה שלהן. למשפחות המוגדרות כ"חסרות שירות מזכה" השחיקה הריאלית בקצבות הילדים תגיע לכ-38%. הגמלה להבטחת הכנסה למשפחות עם ילדים תפחת ב-2003 – בהשוואה ל-2001 – בשיעור של כ-30% במונחים ריאליים. השחיקה בגמלה להבטחת הכנסה תהיה אף גבוהה יותר למשפחות שלהן הכנסה נמוכה מעבודה. כ-25% מהמובטלים שהיו יכולים להיות זכאים לדמי אבטלה ב-2003 אלמלא החקיקה החדשה יאבדו את זכאותם לדמי אבטלה עקב החמרת תנאי הזכאות.

גודל הפגיעה בקצבאות מוצגת בלוח המצורף לדו"ח זה.

להלן מספר דוגמאות לגודל הפגיעה בקצבות המוסד לביטוח לאומי:

- * זוג עם שני ילדים שהוא מחוסר תעסוקה והמקבל גמלה להבטחת הכנסה בשיעור המוגדל וקצבות ילדים (עבור בעלי "שירות מזכה"): בינואר 2002 סכום הקצבאות היה 3,838 ₪. בינואר 2003 סכום הקצבאות יהיה 2,899 ₪. ההפחתה בקצבאות תסתכם ב-938 ₪ לחודש (שחיקה של כ-26% במונחים ריאליים).
- * במידה ולזוג עם 2 ילדים שבדוגמא הראשונה יש הכנסה מעבודה בגובה של מחצית שכר המינימום סכום הקצבאות יפחת מ-3,576 ₪ לחודש ל-2,183 ₪. זוהי הפחתה של 1,394 ₪ לחודש (שחיקה של כ-42% במונחים ריאליים).
- * אם הזוג משתכר את שכר המינימום במשך סכום הקצבאות יקטן ב-781 ₪ לחודש – מ-1,943 ₪ ל-1,162 ₪ (שחיקה של כ-43% במונחים ריאליים).
- * משפחה חד-הורית עם 2 ילדים, המקבלת גמלה להבטחת הכנסה וקצבות ילדים ; אם היא מחוסרת תעסוקה, סכום הקצבאות יפחת ב-976 ₪ לחודש - מ-3,875 ₪ ל-2,899 ₪ (שחיקה של כ-27% במונחים ריאליים).
- * אם היא משתכרת מחצית משכר המינימום – סכום הקצבאות יפחת ב-1,360 ₪ לחודש - מ-3,572 ₪ ל-2,211 ₪ (שחיקה של כ-41% במונחים ריאליים).
- * אם היא משתכרת את שכר המינימום סכום הקצבאות יפחת ב-1,360 ₪ לחודש - מ-2,592 ₪ ל-1,232 ₪ (שחיקה של כ-57% במונחים ריאליים).

השפעת הפגיעה בקצבאות על ממדי העוני ואי-השוויון

ההשלכות החמורות של הפגיעה בקצבות המוסד לביטוח לאומי ב-2002 וב-2003 – כפי שנתקבלו בהחלטות הכנסת והממשלה – על השכבות החלשות אינם באים, כמובן, לידי ביטוי בנתוני העוני לשנת 2001. היות והמוסד רואה מתפקידו למסור לציבור תמונה מעודכנת של השלכות המדיניות על הפערים הכלכליים-חברתיים, הוחלט להציג במסגרת דו"ח העוני לשנת 2001 אומדנים להשפעת חלק מהפגיעות בקצבות המוסד לביטוח לאומי על ממדי העוני ואי השוויון בהתחלקות ההכנסה.

אומדנים אלה הם חלקיים בלבד. לנוכח ההתפתחויות הכלכליות החריגות, השינויים בדפוסי השכר והתעסוקה ב-2002 ואלה הצפויים ב-2003 ולאור השינויים הצפויים במערכת המיסוי הישיר, מלאכת החיזוי אינה פשוטה. ריבוי הפגיעות בקצבות הביטוח הלאומי ובהטבות לאוכלוסיות במצוקה מקשה עוד יותר על המלאכה. כדי שלא לגלוש להערכות הכרוכות באי-ודאות רבה, בחרנו להציג רק את ההשפעה המיידית – זו של הבוקר למחרת – של השינויים המבניים העיקריים במערכת הביטוח הלאומי שניתן להעריכם על בסיס נתוני סקר הכנסות 2001.

הניתוח מתייחס לארבעה שינויים "מבניים" עיקריים:

- א. הפחתה של 4% במרבית קצבות המוסד לביטוח לאומי.
- ב. הפחתה של 15% בקצבות הילדים למשפחות המוגדרות כ"בעלות שירות מזכה" ושל 32% בקצבות הילדים למשפחות המוגדרות כ"חסרות שירות מזכה".
- ג. שלילת דמי אבטלה ממובטלים בעקבות החמרת כללי הזכאות לדמי אבטלה.
- ד. הפחתת רמת הגמלה להבטחת הכנסה.

מאחר והסימולציה של השינויים נערכה על בסיס התפלגות נתונה של ההכנסות במשק, לא הובאה בחשבון השפעת אי-עדכון הקצבאות בשנים 2002 ו-2003. אולם, יש להדגיש כי אי-עדכון הקצבאות – לעומת עדכון הפרמטרים של מערכת המס והגדלת ההכנסה הפנויה הצפויה מיישום הרפורמה במס ההכנסה ב-2003 – יוביל, ללא ספק, להרעה נוספת במצבם של מקבלי הגמלאות ושל אלה ללא הכנסה מעבודה ביחס לאוכלוסייה העובדת.

להלן השפעת השינויים ה"מבניים" אליהם מתייחס הניתוח על ממדי העוני ועל אי-השוויון בהתחלקות ההכנסה הפנויה:

* צעדי המדיניות שנבחנו יפגעו בכ-70% מהמשפחות שהיו עניות ב-2001. הפגיעה במוצע למשפחה ענייה שנפגעה תהיה בסכום של כ-384 ₪ לחודש, במחירי 2001, שהם כ-12% מההכנסה הממוצעת של משפחה ענייה שנפגעה.

סכום הפגיעה במחירי 2003 נאמד בכ-415 ₪ לחודש.

* המשפחות שהיו עניות ב-2001 תהיינה עניות יותר לאחר שהשפעת צעדי המדיניות תבוא לידי ביטוי מלא. ההכנסה הממוצעת של העניים ב-2001 (של אלו שנפגעו ושל אלו שלא נפגעו) תרד בכ-265 ₪, במחירי 2001 – מ-2,950 ₪ לחודש ל-2,690. סכום הפגיעה מהווה כ-9% מההכנסה הממוצעת למשפחה ענייה.

סכום הפגיעה במחירי 2003 נאמד בכ-285 ₪ לחודש.

- * שיעור המשפחות העניות שהכנסתן הפנויה נמוכה מקו העוני יעלה מ-17.7% ל-19.1%. מספר המשפחות העניות יגדל בכ-25 אלף ויגיע לכ-343 אלף.
- * שיעור העוני בקרב נפשות יעלה מ-19.6% ל-21.7%, ואילו שיעור העוני בקרב ילדים יעלה מ-26.9% ל-30.6%. כמעט כל יד שלישי בישראל יחיה במשפחה ענייה.
- * מספר הנפשות העניות יעלה לכ-1,292 אלף, שמתוכם כ-605 אלף הם ילדים.
- * סכום הפגיעה בממוצע למשפחה כאחוז מההכנסה הפנויה עומד על 10.6% בעשירון הראשון והוא יורד ל-0.2% בלבד בעשירון העליון.
- * שלושת העשירונים הנמוכים נושאים ב-48% מסך כל הקיצוץ. חלקם של חמשת העשירונים הנמוכים בסך כל הקיצוץ מגיע לכ-70%. שני העשירונים העליונים נושאים בכ-9% בלבד מכלל הקיצוץ.
- * מדד גייני לאי-שוויון התחלקות ההכנסה יעלה מ-0.3564 ל-0.3685. זוהי עלייה של 3.4%.

ממצאים אלה הם בבחינת תמרור אזהרה.

השפעת צעדי המדיניות על רמת קצבות המוסד לביטוח לאומי: 2003 לעומת 2001

שיעור השחיקה ⁽²⁾ במונחים ריאליים	סכום ההפחתה ⁽¹⁾	ממוצע 2003	ינואר 2002	ממוצע 2001	סוג הקצבה
באחוזים		ש"ח לחודש			
<u>זקנה ללא השלמה:</u>					
11	-59	1,069	1,128	1,114	יחיד
11	-88	1,604	1,692	1,671	זוג
<u>הבטחת הכנסה שיעור רגיל</u>					
11	-73	1,337	1,410	1,393	יחיד
29	-721	2,240	2,961	2,925	זוג עם 2 ילדים
<u>הבטחת הכנסה שיעור מוגדל</u>					
20	-259	1,504	1,763	1,741	יחיד
30	-882	2,607	3,490	3,447	זוג עם 2 ילדים
31	-920	2,607	3,527	3,485	הורה יחיד עם 2 ילדים
<u>ערך נקודת קצבה (ילדים)</u>					
21	-28	146	174	171	לבעלי "שירות מזכה"
37	-58	116	174	171	לחסרי "שירות מזכה"

(1) ההפרש שבין הקצבה הממוצעת ב-2003 לבין הקצבה בינואר 2002.
 (2) השחיקה הריאלית בקצבה הממוצעת ב-2003 בהשוואה לזו ב-2001. על פי תחזית, האינפלציה הממוצעת ב-2003 תהיה גבוהה, בכ-8% מזו שב-2001.

השפעת הפגיעה בקצבות המוסד לביטוח לאומי, לפי עשירונים⁽¹⁾

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	סה"כ	
כלל האוכלוסייה											
19,568	12,798	10,795	9,320	7,831	6,601	5,371	4,549	3,485	2,387	8,737	הכנסה נטו ממוצעת למשפחה
46	68	83	108	110	166	169	238	275	253	145	סכום הפגיעה בממוצע למשפחה (שח)
											סכום הפגיעה כאחוז מההכנסה בממוצע למשפחה
0.2	0.5	0.8	1.2	1.4	2.5	3.2	5.2	7.9	10.6	1.7	חלקו של כל עשירון בסך כל סכום הקיצוץ
4.0	5.1	5.8	7.3	7.5	11.2	11.4	14.8	18.1	14.8	100.0	
המשפחות שנפגעו											
45.0	56.6	64.0	67.7	66.1	69.3	64.2	71.8	67.5	70.8	63.6	שיעור המשפחות שנפגעו
103	120	129	160	166	240	264	332	408	357	229	סכום הפגיעה בממוצע למשפחה שנפגעה (שח)
											סכום הפגיעה כאחוז מההכנסה בממוצע למשפחה
0.5	0.8	1.1	1.5	1.9	3.3	4.3	6.4	9.9	12.4	2.5	

(1) הפגיעה בקצבאות מתייחסת לסעיפים שצויינו בגוף הדו"ח. המשפחות דורגו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית, וכל עשירון מונה 10% מהנפשות.

פירוט ממצאי העוני לשנת 2001
ונספח לוחות

בסיס הנתונים

הממצאים על ממדי העוני ואי השוויון בהתחלקות ההכנסות במשק, המוצגים בתמצית זו, מתבססים על נתוני "סקר הכנסות משולב" המשלב בתוכו את נתוני סקרי הכנסות והוצאות המשפחה שהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עורכת באופן שוטף מאז 1997. הסקר המשולב לשנים 1997-1999 הקיף – נוסף על השכירים והלא-עובדים ביישובים עירוניים – גם את העצמאים, האוכלוסייה במושבים וביישובים כפריים וקהילתיים ואת תושבי מזרח ירושלים. הסקר המשולב לשנת 2000 כיסה את כל סוגי האוכלוסיות שצויינו, למעט תושבי מזרח ירושלים. זאת בשל הקשיים שהתעוררו בפקידתם של תושבי מזרח ירושלים.

במטרה לערוך השוואה נכונה בין שנת 2000 לבין שנת 1999 (וכן לבין השנים 1997-1998), מינהל המחקר של המוסד לביטוח לאומי עיבד מחדש את תחולות העוני ומדדי אי השוויון לשנים 1997-1999 עבור האוכלוסייה שאינה כוללת את מזרח ירושלים.

הסקר המשולב לשנת 2001 אינו מכסה את תושבי מזרח ירושלים.

נתוני הסקר המשולב ל-2001 מתבססים על מדגם של 13,689 משקי בית. נתוני ההכנסות בסקר מתייחסים לתקופה המתפרסת על פני 15 חודשים. נתוני ההכנסות בסקר לשנת 2000 מתייחסים לתקופה אוקטובר 1999 – דצמבר 2000, ואילו נתוני ההכנסות בסקר לשנת 2001 מתייחסים לתקופה המקבילה – אוקטובר 2000 – דצמבר 2001. כל האינדיקטורים החיצוניים לנתוני הסקר, כמו אלה המתייחסים להתפתחויות הכלכליות ולרמת הקצבאות, חושבו בהתאמה לתקופת הסקר.

ההתפתחויות העיקריות ב-2001 בהשוואה ל-2000

תעסוקה – ב-2001 הואט קצב התרחבות התעסוקה; מספר המועסקים גדל ב-2.2% (בהשוואה ל-4% ב-2000), ושיעור האבטלה עלה ל-9.3% (בהשוואה ל-8.8% ב-2000). הגידול בתעסוקה לא היה אחיד בין כל מגזרי המשק: התעסוקה בענפי התעשייה, חשמל ומים, בינוי ובנקאות, ביטוח ופיננסים לא גדלה, ועיקר הגידול במועסקים נרשם בשירותים הציבוריים למיניהם ובשירותים העיסוקיים.

נתוני סקר הכנסות 2001 מורים שמספר המפרנסים בממוצע למשק בית ירד מ-1.25 ב-2000 ל-1.19 ב-2001, ומספר משקי הבית בגיל העבודה ללא מפרנס עלה בכ-20%.

שכר – השכר הממוצע למשרת שכיר (ללא עובדי שטחים) עלה בין שתי תקופות הסקר בשיעור של 2.4% במונחים ריאליים. זאת לעומת כ-7% ב-2000. ההאטה בקצב גידולו של השכר ב-2001

בלטה בעיקר בענפים המתקדמים. שכר המינימום – שעודכן בכ-10% באפריל 2001 – עלה ריאלית בין שתי תקופות הסקר בשיעור של כ-7.5%. רמתו של שכר המינימום ביחס לשכר הממוצע במשק עלתה מ-42.9% ב-2000 ל-44.4% ב-2001.

קצבות המוסד לביטוח לאומי – בינואר 2001 עודכנו הקצבאות הצמודות לשכר הממוצע במשק ב-9.7%, בהתאם לעליית השכר ב-2000, ואילו קצבות הילדים, הצמודות לרמת המחירים במשק, נותרו ללא שינוי. הקצבאות לילד החמישי ואילך גדול בעקבות יישומו של "חוק הלפרט".

הקצבאות הצמודות לשכר הממוצע עלו בין שתי תקופות הסקר בכ-8.2% במונחים ריאליים. כמו כן עלתה רמתן ביחס לשכר הממוצע במשק. כך, למשל, ההכנסה המובטחת למינימום קיום לקשיש יחיד עלתה מ-24.9% של השכר הממוצע ב-2000 ל-26.0% ב-2001.

קצבות הילדים ירדו ריאלית בכמחצית האחוז בין 2000 ל-2001, וערכה של נקודת קצבה ביחס לשכר הממוצע נשחק עוד יותר; הוא ירד מ-2.5% מהשכר הממוצע ל-2.4% ממנו.

מאחר שקו העוני עלה ריאלית בכ-2% - בלבד, הכנסת המינימום המובטחת לקיום כאחוז מקו העוני עלתה. כך, למשל, ההכנסה המובטחת לקשיש (בניכוי דמי ביטוח בריאות) עלתה מ-96% מקו העוני ל-101% ממנו. למרות השיפור המשמעותי אין ברמת הקצבאות כדי להבטיח לכל האוכלוסיות החלשות את הכנסת קו העוני. הפער בין רמת הקצבאות לבין קו העוני בולט בעיקר אצל משפחות המקבלות גמלה להבטחת הכנסה בשיעור הרגיל. הגמלה בתוספת קצבות הילדים למשפחות אלו מגיעה לכ-70% מקו העוני.

רמת ההכנסה בממוצע למשפחה – בהתאם לנתוני סקרי הכנסות 2000 ו-2001, ההכנסה הכלכלית (מעבודה, מפנסיה ומרכוש) בממוצע למשפחה באוכלוסייה לא עלתה במונחים ריאליים בין שתי תקופות הסקר. לעומת זאת, ההכנסה בתוספת תשלומי ההעברה עלתה ריאלית ב-1.5%, וההכנסה הפנויה (לאחר ניכוי המיסים הישירים) – ב-1.6%.

ההכנסה מעבודה (שכירה ועצמאית) של משקי בית שכירים עלתה ריאלית ב-1.1% בין שתי תקופות הסקר, ואילו זו של עצמאיים עלתה בכ-7% (בניגוד לירידה של כ-9% ב-2000). מספר משקי הבית שבראשם עצמאי ירד ב-2000 בכ-7%.

ההכנסה הפנויה לנפש תקנית, המייצגת את רמת החיים של המשפחה, עלתה ריאלית ב-1.9%.

קו העוני – קו העוני לנפש תקנית ב-2001 עמד על 1,383.7 ₪ לחודש.

ממדי העוני ב-2001

* בשנת 2001 נמשכה מגמת היציבות בממדי העוני בישראל. שיעור המשפחות שהכנסתן הפנויה נפלה מקו העוני עמד על 17.7% מכלל המשפחות בישראל, בדומה לממוצע בשנים 1997-2000. יציבות זו, שהושגה בזכות השיפור ברמת הקצבאות ששילם המוסד לביטוח לאומי, עומדת בניגוד להתרחבות ממדי העוני לפי ההכנסה הכלכלית. שיעור המשפחות שהכנסתן הכלכלית נפלה מקו העוני המשיך לעלות גם ב-2001 והגיע ל-33.7% מכלל המשפחות - זאת לעומת 32.2% ב-2000 ו-31.9% ב-1999. התפתחות זו מוסברת בהתרחבות ממדי האבטלה במשק, שהובילה לגידול בחלקן של המשפחות ללא מפרנס בסך כל המשפחות. תחולת העוני לפי ההכנסה הכלכלית בקרב האוכלוסייה השכירה נותרה ללא שינוי, בעיקר כתוצאה מעליית רמת שכר המינימום ומהפערים הקטנים, יחסית, שנצפו בשיעורי השינוי ברמת השכר במגזרי המשק השונים. התרחבות ממדי האבטלה פגעו במיוחד במשפחות עם ילדים, ותחולת העוני לפי ההכנסה הכלכלית באוכלוסייה זו עלתה מ-27.8% ל-30.3%. עלייה זו מובהקת סטטיסטית.

* בניגוד ליציבות שנצפתה בתחולת העוני לפי ההכנסה הפנויה בקרב משפחות, עלתה תחולת העוני במונחי נפשות וילדים. שיעור הנפשות העניות בכלל הנפשות באוכלוסייה עלה מ-18.8% ל-19.6%, ואילו שיעור הילדים העניים מכלל הילדים באוכלוסייה עלה מ-25.2% ל-26.9%. יש להדגיש שהעלייה בשיעור הילדים העניים ב-2001 ממשיכה את העלייה שהתרחשה ב-2000 ובמיוחד ב-1999. ב-1998 עמד שיעור העוני בקרב ילדים על 21.8%.

* ההכנסה הכלכלית של משפחה ענייה (לפי ההכנסה הכלכלית) "התרחקה" מקו העוני; ב-2001 היא היתה, בממוצע, נמוכה בכ-35% מקו העוני, לעומת כ-30% ב-2000. לעומת זאת פער העוני של העניים לפי ההכנסה הפנויה נותר כמעט ללא שינוי; ההכנסה הפנויה של משפחה ענייה היתה, בממוצע, נמוכה מקו העוני בכ-26%. גם התפתחות זו נזקפת לשיפור ברמת הקצבאות.

* היציבות בממדי העוני לפי ההכנסה הפנויה איפיינה כמעט את כל קבוצות האוכלוסייה, למעט הקשישים והמשפחות עם ילדים. ממדי העוני בקרב הקשישים הצטמצמו: תחולת העוני ירדה מ-24.4% ב-2000 ל-22.5% ב-2001. לעומת זאת ממדי העוני במשפחות עם ילדים עלתה מ-18.7% ל-20.2%. עליית ממדי העוני לפי ההכנסה הפנויה מובהקת במשפחות עם 1-3 ילדים, אך לא במשפחות עם 4 ילדים ויותר. השינויים הקלים בשאר הקבוצות אינם מובהקים סטטיסטית, ולפיכך אין בהם כדי להצביע על שינוי של ממש. תחולת העוני בקרב העצמאיים עלתה במעט, ובשאר הקבוצות היא ירדה במעט.

* מוקדי העוני בשנת 2001 דומים לאלה שנצפו בשנים הקודמות. תחולת העוני במשפחות (בגיל העבודה) ללא מפרנס היתה הגבוהה ביותר – 60%, אך משקלה של קבוצה זו בכלל המשפחות

באוכלוסייה ובכלל המשפחות העניות עלה; בשנת 2001 קבוצה זו היתה 11.5% מכלל המשפחות ו-39% מהמשפחות העניות (זאת לעומת 9.9% ו-35%, בהתאמה, ב-2000).

* בדומה לשנים קודמות, גם ב-2001 נצפו הבדלים גדולים בממדי העוני בפריסה גיאוגרפית ולפי יישוב. ב-2001 עלתה במעט תחולת העוני במחוז הדרום, אך ירדה במחוז הצפון. הנתונים המתאיחים לערים מורים על עליית שיעור העניים בערים כמו חיפה ובת-ים, אך על ירידה בערים כמו בני-ברק וראשון לציון.

ממדי אי-השוויון ב-2001

* בשנת 2001 נמשכה מגמת התרחבות הפערים בהכנסה הכלכלית. חלקם של שלושת העשירונים הנמוכים בסך כל ההכנסה הכלכלית ירד מ-4.5% ב-2000 ל-3.5% ב-2001. חלקם של שני העשירונים העליונים עלה מ-52.6% ל-53.9%, וזאת על חשבון ירידת חלקם של חמשת העשירונים הנמוכים בסך כל ההכנסה הכלכלית.

מדד גייני לאי-שוויון ההכנסה הכלכלית עלה בין 2000 ל-2001 ב-3.7%, ובכך השלים עלייה מצטברת של 4.5% מאז 1997. מדד אי-השוויון להתחלקות ההכנסה הכלכלית עלה מ-0.509 ב-2000 ל-0.528 ב-2001. עליית אי-השוויון אינה נובעת מהעמקת פערי השכר, אלא בעיקר מהתרחבות ממדי האבטלה. ממדי אי-השוויון להתפלגות השכר בין פרטים שכירים, ולהתפלגות ההכנסה הכלכלית בין משקי בית של שכירים נותרו ב-2001 ללא שינוי.

* השיפור ברמת הקצבאות מיתן את הגידול באי-השוויון בהכנסה הכלכלית, אך לא בלם אותו. מדד גייני לאי-שוויון התחלקות ההכנסה הפנויה עלה ב-1.8% - מ-0.350 ב-2000 ל-0.356 ב-2001. גידול זה משקף עלייה בחלקם של שני העשירונים העליונים בסך כל ההכנסה הפנויה על חשבון ירידה בחלקם של חמשת העשירונים הנמוכים.

חלקו של החמישון התחתון בסך כל ההכנסה הפנויה ירד מ-6.8% ל-6.6%, ואילו חלקו של החמישון העליון עלה מ-41.5% ל-42.0%. היחס בין הכנסת החמישון העליון לחמישון התחתון עלה מ-6.1 ב-2000 ל-6.4 ב-2001.

קו העוני לפי גודל משפחה

אומדן 2002 (ש"ח לחודש)	בממוצע לתקופת סקר הכנסות *2001 (ש"ח לחודש)	כאחוז מהשכר הממוצע	מספר הנפשות במשפחה
1,727	1,730	24.4	1
2,762	2,768	39.0	2
3,660	3,667	51.7	3
4,420	4,428	62.5	4
5,180	5,189	73.2	5
5,870	5,881	83.0	6
6,561	6,573	92.7	7
7,182	7,196	101.5	8
7,735	7,749	109.3	9

* במחירי תקופת סקר הכנסות 2001, לפי מדד המחירים של 170.2 על בסיס 100 = 1993. השכר הממוצע שחושב הוא ממוצע משוקלל של השכר הממוצע למשרת שכיר בחודשים אוקטובר 2000 עד נובמבר 2001.

קצבאות הביטוח הלאומי בהשוואה לקו העוני

ממוצע תקופת הסקר, 2001

הבטחת הכנסה בשיעור המוגדל + קצבאות ילדים			הבטחת הכנסה בשיעור הרגיל + קצבאות ילדים			קו העוני (ש"ח)	טיפוס המשפחה
אחוז מקו העוני	קצבה אחרי ביטוח בריאות	קצבה לפני ביטוח בריאות	אחוז מקו העוני	קצבה אחרי ביטוח בריאות	קצבה לפני ביטוח בריאות		

							יחיד :
101.6	1,757	1,841	--	--	--	1,730	קשיש
101.6	1,757	1,841	--	--	--	1,730	נכה
94.6	1,637	1,721	74.7	1,293	1,377	1,730	הבטחת הכנסה
							זוג:
96.7	2,678	2,762	--	--	--	2,768	קשיש
96.7	2,678	2,762	--	--	--	2,768	נכה
90.2	2,497	2,581	71.6	1,981	2,065	2,768	הבטחת הכנסה
							זוג עם ילד:
97.8	3,587	3,671	--	--	--	3,667	נכה
84.0	3,082	3,166	70.0	2,566	2,650	3,667	הבטחת הכנסה
							זוג עם שני ילדים
102.2	4,524	4,608	--	--	--	4,428	נכה
82.8	3,667	3,751	71.2	3,151	3,235	4,428	הבטחת הכנסה
							הורה יחיד*
102.7	2,842	2,926	--	--	--	2,768	עם ילד אחד
101.0	3,702	3,786	--	--	--	3,667	עם שני ילדים

* הורה יחיד שאינו מקבל קצבת שאירים, אלא גמלה להבטחת הכנסה.

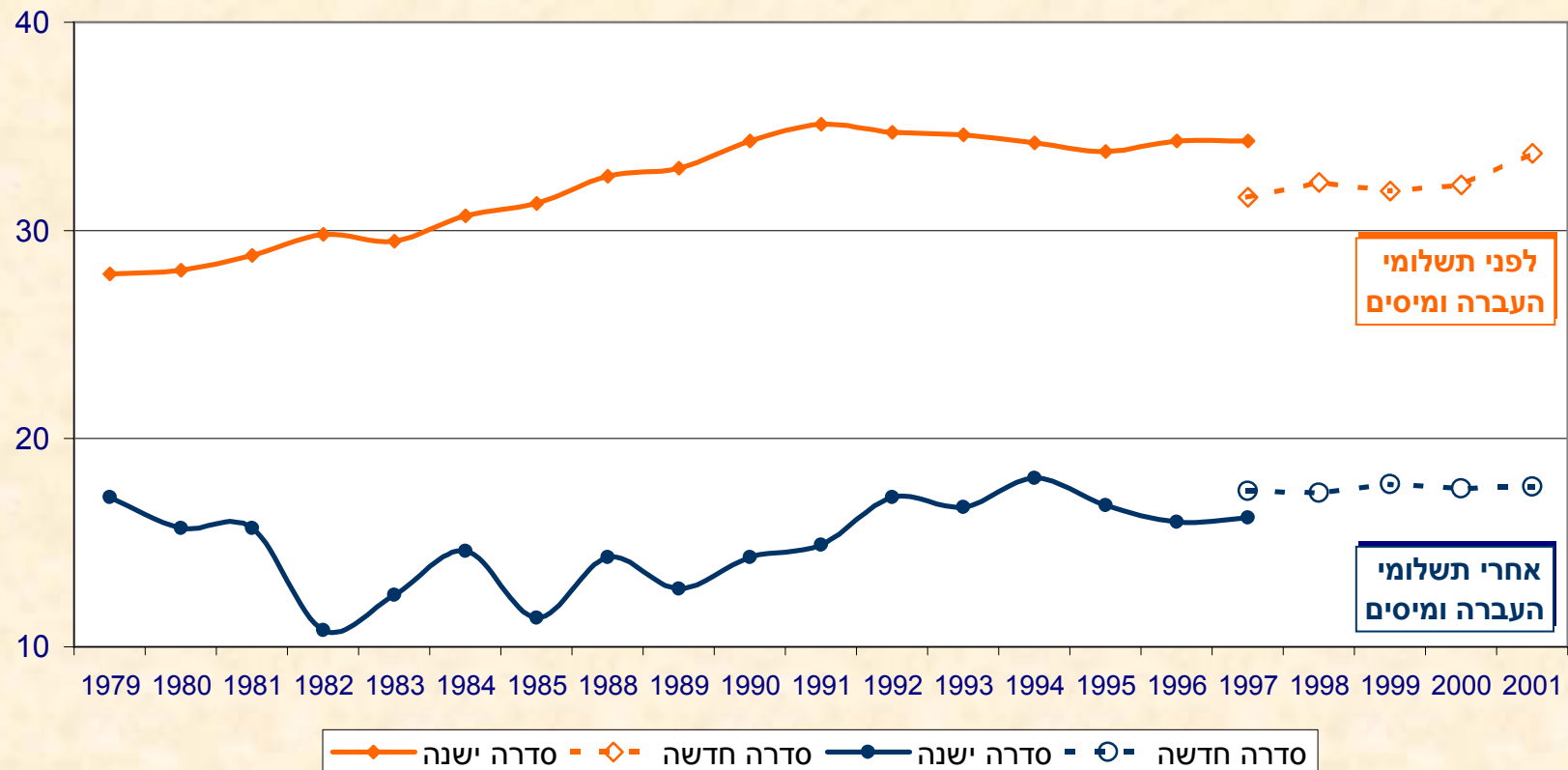
תחולת עוני בקרב משפחות, נפשות וילדים: 1999-2001 (אחוזים)

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה	לפני תשלומי העברה ומיסים	
2001				
47.4	17.7	14.3	33.7	משפחות
39.7	19.6	16.3	32.6	נפשות
30.1	26.9	23.1	38.5	ילדים
2000				
45.3	17.6	14.7	32.2	משפחות
39.0	18.8	15.4	30.8	נפשות
29.4	25.2	20.5	35.7	ילדים
1999				
44.2	17.8	15.1	31.9	משפחות
38.0	18.8	15.7	30.3	נפשות
29.5	24.9	20.8	35.3	ילדים

מספר המשפחות, הנפשות והילדים העניינים: 1999-2001

לאחר תשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה	לפני תשלומי העברה ומיסים	
2001			
318,900	258,300	606,600	משפחות
1,169,000	967,000	1,937,900	נפשות
530,700	455,100	759,500	ילדים
2000			
305,400	254,700	560,000	משפחות
1,088,100	892,400	1,781,200	נפשות
481,100	392,200	683,100	ילדים
1999			
299,700	254,000	536,000	משפחות
1,059,100	884,200	1,706,700	נפשות
466,500	389,400	660,600	ילדים

תחולת עוני בכלל האוכלוסייה, לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים ולאחריהם: משפחות
 (אחוזים): 1979-2001

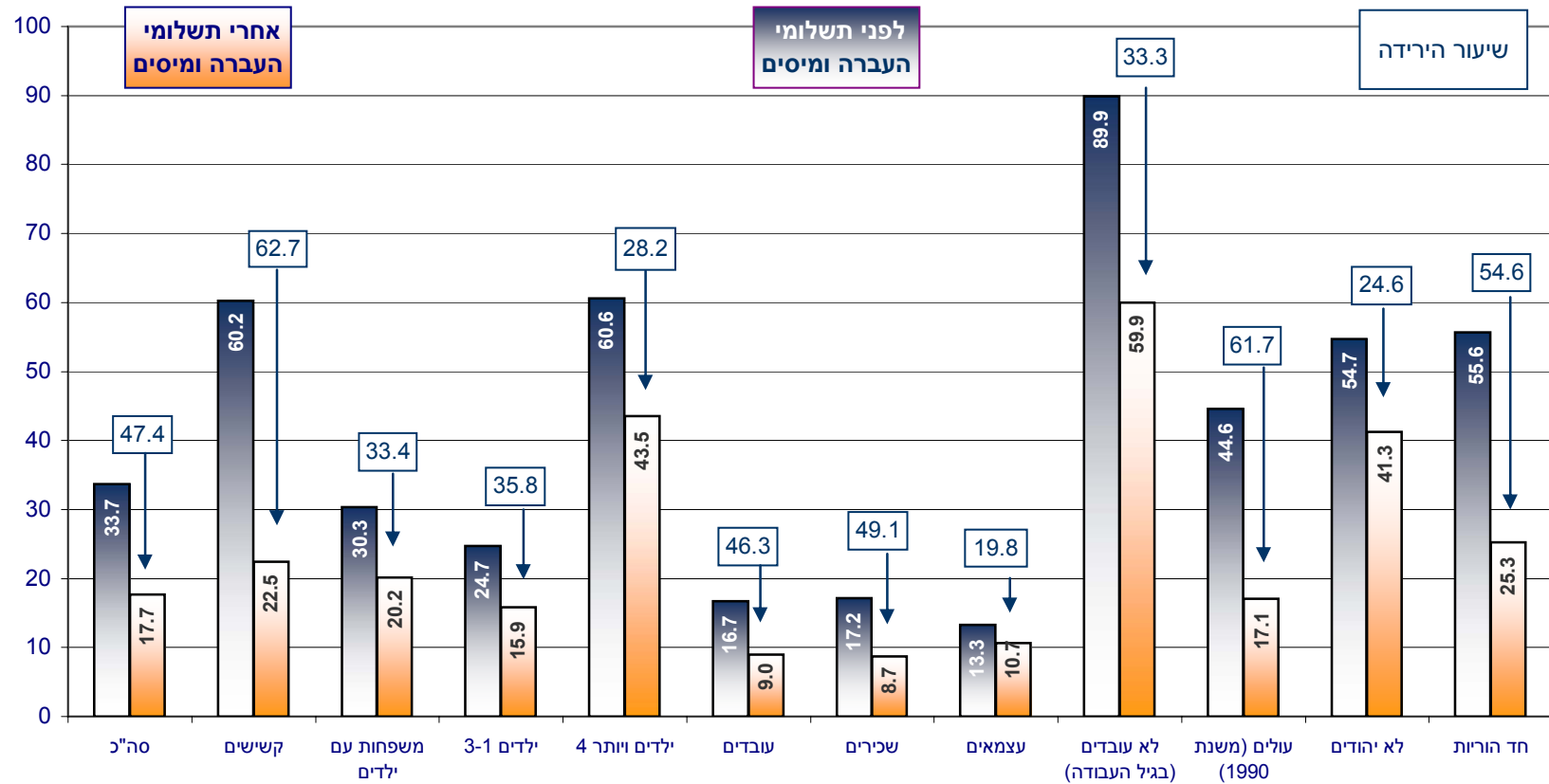
תחולת עוני בקרב משפחות, לפי טיפוס המשפחה: 2000-2001 (אחוזים)

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		
2001	2000	2001	2000	2001	2000	
47.4	45.3	17.7	17.6	33.7	32.2	סך כל האוכלוסייה
62.7	60.3	22.5	24.4	60.2	61.5	ראש משפחה קשיש
33.4	32.7	20.2	18.7	30.3	27.8	משפחות עם ילדים
35.8	35.4	15.9	14.4	24.7	22.3	3-1 ילדים
28.2	27.4	43.5	41.8	60.6	57.6	4 ילדים ויותר
46.3	44.8	9.0	9.0	16.7	16.3	ראש משפחה עובד
49.1	46.8	8.7	9.1	17.2	17.1	שכיר
19.8	24.6	10.7	8.6	13.3	11.4	עצמאי
33.3	29.2	59.9	62.4	89.9	88.1	לא עובד (בגיל העבודה)
46.5	44.9	16.9	17.7	31.6	32.1	משפחות עם מפרנס אחד
45.0	48.9	2.3	2.3	4.2	4.5	משפחות עם שני מפרנסים
61.7	56.9	17.1	18.7	44.6	43.4	עולים (משנת 1990)
24.6	23.3	41.3	42.9	54.7	55.9	לא-יהודים
54.6	52.4	25.3	25.1	55.6	52.7	חד-הוריות

מספר המשפחות העניות לפי ההכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים: 2000-2001

2001	2000	
318,900	305,400	סך כל האוכלוסייה
80,300	84,100	ראש משפחה קשיש
173,100	155,600	משפחות עם ילדים
114,700	100,900	3-1 ילדים
58,400	54,700	4 ילדים ויותר
115,600	115,000	ראש משפחה עובד
98,900	100,600	שכיר
16,700	14,400	עצמאי
123,800	107,300	לא עובד (בגיל העבודה)
101,300	102,200	משפחות עם מפרנס אחד
13,000	13,300	משפחות עם שני מפרנסים
61,300	60,500	עולים (משנת 1990)
90,400	85,900	לא-יהודים
26,200	23,500	חד-הוריות

תרשים א': תחולת עוני בקרב משפחות בקבוצות אוכלוסייה ספציפיות, לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים ולאחריהם (אחוזים), 2001

חלקן של קבוצות משפחה בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה, לפי מאפיינים דמוגרפיים ותעסוקתיים, 2001

האוכלוסייה הענייה		כלל האוכלוסייה	קבוצת המשפחות
לאחר תשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים		

ראש משפחה:

25.2	35.5	19.9	קשיש
38.8	30.6	11.5	לא עובד (בגיל העבודה)
36.3	35.5	71.5	עובד
28.4	19.8	12.2	לא-יהודי
19.2	26.4	19.9	עולה
8.2	9.5	5.8	חד-הורי
54.3	42.9	47.6	עם ילדים:
36.0	29.5	40.2	3-1 ילדים
18.3	13.4	7.4	4 ילדים ויותר

יחס פער עוני בקרב משפחות, לפי טיפוס המשפחה: 2000-2001 (אחוזים)

שיעור הירידה ביחס פער העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		
		2001	2000	2001	2000	
60.1	57.8	26.1	25.6	65.3	60.7	סך כל האוכלוסייה
78.0	73.9	18.4	20.6	83.5	79.0	ראש משפחה קשיש
57.7	55.1	25.9	24.9	61.3	55.5	משפחות עם ילדים
50.7	49.2	28.4	27.5	57.6	54.1	3-1 ילדים
65.0	60.9	23.0	22.3	65.8	57.1	4 ילדים ויותר
34.0	44.4	24.6	20.0	37.2	36.0	ראש משפחה עובד
43.1	45.8	21.1	19.8	37.2	36.5	שכיר
36.6	32.6	23.9	20.7	37.8	30.7	עצמאי
65.6	62.7	32.9	35.1	95.6	94.1	לא עובד (בגיל העבודה)
69.2	65.6	22.1	25.1	71.7	73.0	עולים (משנת 1990)
58.9	53.5	25.2	25.1	61.4	54.0	לא-יהודים
68.9	66.1	22.9	24.3	73.5	71.6	חד-הוריות

תחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים לפי יישוב: 2000-2001 (אחוזים)

ההכנסה הפנויה הממוצעת לנפש תקנית כאחוז מההכנסה הפנויה הממוצעת בכלל		ילדים		נפשות		משפחות		יישוב / איזור
		2001	2000	2001	2000	2001	2000	
100.0	100.0	26.9	25.2	19.6	18.8	17.7	17.6	סך כל האוכלוסייה
ערים								
90.9	92.1	37.5	36.5	27.8	27.1	23.5	23.7	ירושלים
127.5	138.0	18.1	18.3	12.0	12.6	12.0	12.4	תל אביב-יפו
105.4	111.4	17.5	15.1	13.9	10.6	14.8	11.6	חיפה
78.1	79.9	28.9	28.1	22.2	22.2	21.2	21.9	אשדוד
87.4	85.1	13.9	16.8	15.3	15.6	20.0	18.8	באר שבע
72.7	71.6	43.8	45.7	36.5	37.9	30.7	33.6	בני-ברק
79.2	86.4	17.6	9.7	16.7	10.7	19.6	14.0	בת-ים
110.2	98.9	8.5	5.5	7.0	6.9	8.6	9.5	חולון
95.6	93.5	21.8	20.5	16.4	15.4	15.8	14.8	נתניה
110.7	102.0	10.7	8.6	8.0	9.6	8.8	12.5	ראשון לציון
128.7	122.6	4.1	4.4	6.9	7.9	10.1	11.2	רמת-גן
מחוזות								
91.1	93.0	37.2	35.0	28.0	26.1	24.0	23.3	ירושלים
77.0	72.0	36.1	38.0	28.3	30.7	25.6	28.9	הצפון
97.4	97.9	23.5	23.7	17.3	16.8	16.3	16.6	חיפה
109.3	104.4	19.1	16.9	13.2	13.0	12.6	13.1	המרכז
118.1	119.2	19.7	17.8	13.2	12.7	12.7	12.8	תל אביב
81.4	81.6	27.3	24.6	21.9	20.1	21.9	20.0	הדרום
81.3	83.0	20.3	19.8	17.0	18.0	17.5	20.4	אזורי פיתוח צפון
81.9		28.3		23.1		22.8		אזורי פיתוח דרום

**אחוז המשפחות שהכנסתן אינה גבוהה מהכנסה נתונה
(במונחי הכנסת קו העוני), בכלל האוכלוסייה ובקבוצות ספציפיות, 2001**

גובה ההכנסה כאחוז מהכנסת קו העוני								קבוצת האוכלוסייה
150	125	110	105	100	95	90	75	
34.9	26.7	21.7	20.0	17.7	15.1	12.3	7.1	סך כל האוכלוסייה
45.1	33.3	27.9	25.7	22.4	16.6	11.2	5.0	ראש משפחה קשיש
39.0	30.8	24.5	22.6	20.2	17.8	15.2	8.5	משפחות עם ילדים
33.1	25.3	19.7	18.0	15.9	13.9	11.9	7.2	3-1 ילדים
70.9	60.4	50.5	47.6	43.5	38.6	32.8	15.5	4 ילדים ויותר
23.9	16.5	11.9	10.5	9.0	7.7	6.3	3.2	ראש משפחה עובד
23.6	16.4	11.7	10.3	8.7	7.5	6.2	3.2	שכירים
25.6	17.7	13.4	11.8	10.7	9.0	7.1	3.3	עצמאים
80.8	73.6	67.2	64.6	59.9	55.0	49.3	33.4	לא עובד (בגיל העבודה)
41.9	28.5	22.3	20.6	17.0	13.3	10.4	5.4	עולים (משנת 1990)
67.1	57.8	48.3	45.6	41.3	36.8	31.3	16.9	לא-יהודים
50.2	39.6	32.2	29.8	25.3	22.2	17.8	9.0	חד-הוריות

השפעת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים על אי השוויון בהתחלקות ההכנסות בכלל האוכלוסייה, 2000-2001

חלקו של כל עשירון בכלל ההכנסה(%)**						עשירון*
לאחר תשלומי העברה ומיסים		לאחר תשלומי העברה		לפני תשלומי העברה ומיסים		
2001	2000	2001	2000	2001	2000	
2.6	2.7	2.1	2.2	0.0	0.0	תחתון
4.0	4.1	3.3	3.4	0.7	1.3	2
5.0	5.1	4.3	4.4	2.8	3.2	3
6.2	6.3	5.4	5.5	4.4	4.6	4
7.6	7.6	6.7	6.8	6.2	6.3	5
9.1	9.1	8.2	8.2	8.2	8.2	6
10.7	10.7	10.0	10.1	10.5	10.5	7
12.8	12.8	12.5	12.5	13.5	13.5	8
15.9	15.9	16.6	16.6	18.4	18.3	9
26.1	25.6	31.0	30.4	35.5	34.3	עליון
6.4	6.1	8.8	8.4	76.9	40.5	היחס בין הכנסת החמישון העליון לבין הכנסת החמישון התחתון

* המשפחות בכל טור דורגו לפי רמת ההכנסה המתאימה לנפש תקינית. כל עשירון מונה 10% מן הנפשות באוכלוסייה.

**במונחים של הכנסה לנפש תקינית.

מדדי ג'יני לאי שוויון התחלקות ההכנסות באוכלוסייה, 1998-2001

אחוז הירידה הנובע מתשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	
--	---------------------------------------	-------------------------	---------------------------------------	--

כלל האוכלוסייה

32.5	0.3564	0.4194	0.5277	2001
31.2	0.3500	0.4112	0.5088	2000
30.8	0.3545	0.4169	0.5120	1999
31.5	0.3469	0.4083	0.5065	1998

השינוי במדד (אחוזים)

1.8	2.0	3.7	2001 לעומת 2000
0.5	0.6	3.1	2001 לעומת 1999
2.7	2.7	4.2	2001 לעומת 1998

משקי בית של שכירים

26.7	0.3215	0.3838	0.4389	2001
26.8	0.3214	0.3853	0.4390	2000
26.5	0.3166	0.3782	0.4305	1999
26.7	0.3167	0.3772	0.4319	1998

השינוי במדד (אחוזים)

0.03	-0.38	-0.02	2001 לעומת 2000
1.55	1.49	1.95	2001 לעומת 1999
1.52	1.76	1.62	2001 לעומת 1998

* חישוב מדד ג'יני מתבסס על התצפיות הפרטניות, במונחים של הכנסה לנפש תקנית כאשר המשקל המיוחס לכל משפחה שווה למספר הנפשות בה.

מדד ג'יני לאי-שוויון התחלקות ההכנסות בקרב משפחות, לפני תשלומי העברה ולאחר תשלומי העברה ומיסים
 ישרים, 1979-2001

